

Marek Woś
Wyższa Szkoła Humanistyczna TWP
w Szczecinie

WYKSZTAŁCENIE W SYSTEMIE WARTOŚCI UCZNIÓW SZKÓŁ PONADGIMNAZJALNYCH MAŁEGO MIASTA

1. Wstęp

Podejmując się wytłumaczenia zagadnienia dotyczącego wartości wykształcenia, w oparciu o przeprowadzone badania w Aleksandrowie Kujawskim na temat „Wykształcenie w systemie wartości uczniów szkół ponadgimnazjalnych małego miasta”, należałoby również podjąć się w niniejszym artykule próby odpowiedzi na pytania postawione przez H. Domańskiego: Czy nierówności w dostępie do wykształcenia pogłębiły się, czy uległy zmniejszeniu? Czy struktura społeczna stała się bardziej otwarta? Czy pochodzenie społeczne podobnie jak kiedyś kształtuje szanse życiowe?¹

A. Touraine w książce pt. *O socjologii*, omawiając utopię planowaną zauważył, że najlepsze z możliwych społeczeństw to takie, które zaprzęga dostępne środki w służbę efektywności, jego wzrostu i rozwoju, dlatego też powinno ono planować swoje decyzje i programować strategię, stając się panem swojej przyszłości, w imię własnych wartości². Jednakże, jak zauważa P. Sztompka, jednostki we współczesnym społeczeństwie podzielone są m.in. przez takie dobra jak: bogactwo, władza i prestiż, które generują nierówności społeczne. Choć z drugiej strony ludzie cenią sobie także jeszcze inne wartości, które w społeczeństwie są również nierówno rozdzielone, a jedną z nich jest wykształcenie³, od którego zależy często poziom dochodów jednostek.

Analizując wykształcenie społeczeństwa polskiego, zauważa się coraz bardziej korzystny obraz. Liczba osób z wykształceniem wyższym z roku na rok wzrasta⁴. To dobrze,

¹ H. Domański, *Wstęp*, [w:] *Zmiany stratyfikacji społecznej w Polsce*, red. H. Domański, Warszawa 2008, s. 7.

² A. Touraine, *O socjologii*, Warszawa 2010, s. 157.

³ P. Sztompka, *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Kraków 2012, s. 393.

⁴ A. Baczek-Dombi, T. Żółtak, *Edukacja*, [w:] *Współczesne społeczeństwo polskie*, red. A. Giza i M. Sikorska, Warszawa 2012, s. 83.

można powiedzieć, od poziomu wyedukowania zależy świadomość społeczna, a także stopień zaangażowania obywateli w życie społeczno-gospodarczo-polityczne⁵.

Próbując zatem odpowiedzieć sobie na pytanie zawarte w temacie artykułu najpierw zwięźle scharakteryzujemy zagadnienie wartości. Następnie przejdziemy do omówienia bardzo pobieżnie pojęcia edukacji, a także pojęcia małego miasta, by następnie przedstawić wyniki badań, które bezpośrednio powiązane są z tematem.

2. Wartości

Na gruncie socjologii, jak podkreśla M. Filipiak, funkcjonują różne określenia oraz klasyfikacje wartości⁶. Sam D. Joubert przywołuje dwadzieścia pięć pojęć wartości⁷, powołując się przy tym na T. Parsonsa *The Social System: „element podzielanego systemu symbolicznego, który służy jako kryterium lub standard wyboru spośród alternatyw orientacji, które są ze swej istoty otwarte w danej sytuacji”*⁸. Tym samym wartości wskazują na to, do czego ludzie powinni dążyć. Przykładem takich celów jest standard życia, majątek, sława, wykształcenie, sprawność fizyczna, a także m.in. zdrowie. Poprzez wartości, jednostki starają się zrozumieć reguły nadrzędne, fundamentalne, dotyczące spraw o najwyższym znaczeniu⁹, przypisując im ważną rolę w swoim życiu. Dążenie do jego osiągnięcia jednostka odczuwa jako przymus¹⁰. Należy również zaznaczyć, iż wyliczenie wartości, nawet przykładowe jak to miało miejsce powyżej, ukazuje skalę zróżnicowania pod względem stopnia ich ważności¹¹.

We współczesnym społeczeństwie wykształcenie ma stale rosnące znaczenie dla usytuowania w nim jednostki, ponieważ jest wyznacznikiem szans podejmowania działalności zawodowej, powodzenia w życiu, funkcjonowania w rodzinie itp. Poziom wykształcenia może być również traktowany w społeczeństwie jako czynnik dalszego pomyślnego rozwoju gospodarki oraz innych dziedzin kultury¹².

⁵ M. Woś, *Postawy polskiej młodzieży akademickiej w konfrontacji ze zmieniającą się płaszczyzną społeczno-polityczną współczesnej Europy*, „Seminare” 23 (2006), s. 299.

⁶ M. Filipiak, *Mechanizmy wpływu kultury na życie społeczne*, [w:] Wprowadzenie do socjologii kultury, red. M. Filipiak, Lublin 2009, s. 121.

⁷ Więcej na ten temat zob. D. Joubert, *Dwadzieścia pięć pojęć wartości*, [w:] Socjologia. Lektury, red. P. Sztompka i M. Kucia, Kraków 2009, s. 316-333.

⁸ Zob. T. Parsons, *The Social System*, Glencoe 1951, s. 12 (publikacja dostępna na stronie www.archive.org/stream/socialsystem, dostęp 17.08.2013).

⁹ P. Sztompka, *Socjologia...*, s. 317.

¹⁰ J. Szczepański, *Elementarne pojęcia socjologii*, Warszawa 1972, wyd. 3, s. 97.

¹¹ B. Szacka, *Wprowadzenie do socjologii*, Warszawa 2003, s. 79.

¹² M. J. Szymański, *Socjologia edukacji. Zarys problematyki*, Kraków 2013, s. 152-154.

3. Wartości życiowe Polaków

W roku 2004, 2005 i 2010 CBOS przeprowadził na reprezentatywnej grupie Polaków badania ogólnopolskie¹³ na temat m.in. wartości życiowych. Hierarchia wartości, jeżeli chodzi o wykształcenie, wśród Polaków zasadniczo nie zmieniła się, gdyż w roku 2004 wykształcenie było ważne dla 76% ankietowanych, w roku 2005 dla 89%, zaś w roku 2010 dla 78%.

M. Wenzel¹⁴, charakteryzując powyższe badania, stwierdził, iż w związku z tym, że samo pojęcie „wartości życiowe” jest szerokie, a hierarchia złożona, dlatego mogą one funkcjonować na kilku poziomach. Determinowane są zarówno przez kontekst kulturowy jak i cywilizacyjny. Pośród zaproponowanej listy wartości, która według autora stanowiła listę zamkniętą, respondenci uznali wykształcenie za istotne i ważne w ich życiu¹⁵.

W związku z powyższym, słusznym wydaje się weryfikacja niektórych wniosków badań w chwili, gdy stopa bezrobocia w małym mieście wzrasta. Uczniom szkół ponadpodstawowych postawiono więc pytanie: Jaka jest wartość wykształcenia u uczniów szkół ponadgimnazjalnych małego miasta? Na to pytanie, po przybliżeniu problematyki edukacji, postaramy się odpowiedzieć.

4. Edukacja

Jedną z cech wyróżniających człowieka i całe społeczeństwa od biosfery jest stan świadomości z wartościami, odczuwalnymi i uznawanymi. To one bowiem stają się podstawą ładu społecznego i kultury danego społeczeństwa¹⁶. Edukacja służy ich promowaniu i nakłanianiu jednostek do internalizowania wartości¹⁷ ze względu na ludzką czynność¹⁸. Oprócz pełnienia roli socjalizacyjnej, wychowawczej, szkoła jest miejscem kształtowania się m. in. tożsamości jednostki oraz kapitału ludzkiego. Pełniąc funkcję selekcyjną, przygotowuje jednostki do pełnienia odpowiednich ról społecznych, choć w swoim założeniu stara się wyrównywać szanse wszystkich uczniów, niwelując w ten sposób nierówności społeczne poprzez kształcenie ustawiczne, otwarte i wszechstronne¹⁹.

Po wstępnym okresie transformacji Polacy zaczęli porzucać dyskurs fatalizmu na rzecz dyskursu „sprawstwa” - to ty decydujesz o swoim życiu, przyszłości²⁰. Edukacja, która należy do istotnych dziedzin życia społecznego, dokonuje się w kontekście instytucjo-

¹³ Szerzej na ten temat: Komunikat CBOS, *Wartości życiowe*, czerwiec 2004; Komunikat CBOS, *Wartości i normy w życiu Polaków*, sierpień 2005; Komunikat CBOS, *Co jest ważne, co można, a czego nie wolno - normy i wartości w życiu Polaków*, luty 2010.

¹⁴ Komunikat CBOS, *Wartości...*, s. 1.

¹⁵ Tamże, s. 3.

¹⁶ M. J. Szymański, *Socjologia...*, s. 145-146.

¹⁷ Tamże, s. 150.

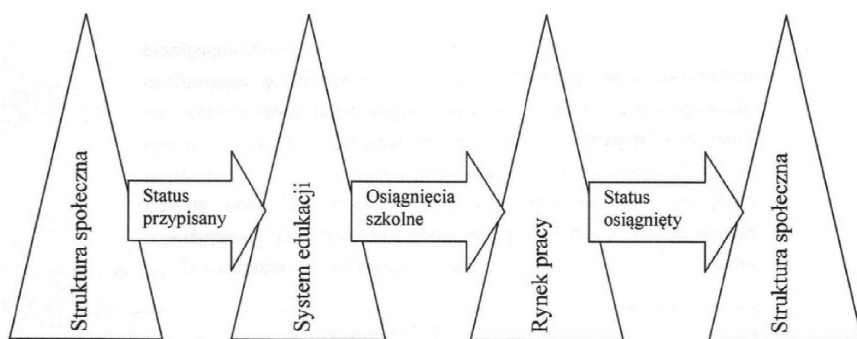
¹⁸ F. Znaniecki, *Metoda socjologii*, Warszawa 2008, s. 71-72.

¹⁹ A. Baczek-Dombi, T. Żółtak, *Edukacja...*, s. 69-71.

²⁰ M. Woś, *Postawy...*, s. 300-301.

nalnym²¹ i zaspakaja aktualne potrzeby związane z przygotowaniem ludzi, m.in. do działalności zawodowej i kształtowania losów osobistych. Dzięki niej, jednostkom przekazywany jest dorobek poprzednich pokoleń, transmisja kulturowa umożliwiaiąca ciągłość rozwoju społecznego i cywilizacyjnego²².

Jak wynika z badań przeprowadzonych przez GUS w 2010 roku²³, absolwenci gimnazjów wyraźnie dają pierwszeństwo w swoich wyborach liceum ogólnokształcącemu, co znajduje odzwierciedlenie we współczynnikach skolaryzacji dla poszczególnych typów szkół ponadgimnazjalnych. Społeczeństwo w Polsce zatem chętnie inwestuje w wykształcenie. Według opracowań GUS²⁴ w populacji osób w wieku 16 - 18 lat, w roku szkolnym 2011/2012, 44,2% młodzieży kształciło się w liceach ogólnokształcących (bez uzupełniających). Warto również w tym miejscu przywołać klasyczny model Blaua-Duncana (1967)²⁵, który opisuje fazy osiągania przez jednostkę końcowego statusu w strukturze społecznej i wskazuje na miejsce systemu oświaty w owym procesie.

Schemat 1. Model Blaua-Duncana procesu osiągania statusu²⁶

Źródło: P. M. de Graaf i R. Luijlcx, *Trends in status attainment in The Netherland from ascription to achievement*, s. 437-438.

²¹ Szerzej na ten temat zob. P. L. Berger i T. Luckmann, *Społeczne tworzenie rzeczywistości*, Warszawa 2010, s. 202-214.

²² M. J. Szymański, *Socjologia...*, s. 7.

²³ GUS, *Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2009/2010*, Warszawa 2010, s. 62.

²⁴ GUS, *Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2011/2012*, Warszawa 2012, s. 78.

²⁵ Szerzej na ten temat zob. P. M. de Graaf i R. Luijlcx, *Trends in status attainment in The Netherland from ascription to achievement* (publikacja dostępna na stronie <https://pure.uvt.nl/portal/files/1412216/TRENDSIN.PDF>, dostęp 8.11.2015).

²⁶ za R. Dolata, *Czy zróżnicowanie genetyczne ludzi jest przyczyną powstawania nierówności edukacyjnych?* (publikacja dostępna na stronie www.romandolata.pl/uploads/TPW_blok_I.doc, dostęp 8.11.2015).

5. Pojęcie „małego miasta”

W literaturze socjologicznej można odnaleźć wiele prób definiowania pojęcia „małe miasto”²⁷, które w konstrukcji definicji nie jest sprawą prostą, ponieważ przy badaniu skupisk miejskich duże znaczenie ma zarówno kierunek historyczny, który akcentuje kryteria genetyczno-historyczne rozwoju miast²⁸, jak również skupienie ludności różnego pochodzenia na naturalnie lub sztucznie ograniczonych lokalizacjach²⁹. P. Rybicki w swojej literaturze określa tym pojęciem skupiska ludzi do 10 tys. mieszkańców³⁰, zaś E. Bagiński³¹ oraz D. Szymańska i E. Grzelak - Kostulska³² podwyższają ten pułap do 20 tys. mieszkańców. Należy w tym miejscu podkreślić, iż w Polsce takich skupisk ludności jest bardzo dużo i stanowią one 73% ogólnej liczby miast³³.

Aleksandrów Kujawski (ok. 13 tys. mieszkańców) jest położony w województwie kujawsko - pomorskim (aglomeracja bydgosko-toruńska). Samo miasto usytuowane jest w odległości ok. 30 km od Torunia. Nie ma w nim większych zakładów z miejscami pracy dla mieszkańców miasta i okolic. Oprócz pracy w ośrodkach szkolno-wychowawczych, sieciach usługowych oraz niewielkich zakładach produkcyjnych, mieszkańcy zdani są na poszukiwanie pracy w Toruniu lub też w Ciechocinku, pobliskiej miejscowości uzdrowskiej.

6. Uczniowie Aleksandrowa Kujawskiego

W kwietniu i maju 2013 r. w szkołach ponadgimnazjalnych Aleksandrowa Kujawskiego (Technikum w Zespole Szkół nr 1 CKP oraz Liceum Ogólnokształcącym Towarzystwa Salezjańskiego) przeprowadzono ankietę (144), która składała się z 8 pytań – 2 pytań wyboru, 4 pytań polegających na uporządkowaniu odpowiedzi oraz 2 pytań, w których trzeba było odpowiedzieć na zasadzie T/N.

Badanie miało użyteczny charakter z uwagi na fakt, że coraz większy odsetek ludzi studiuje. Co studiuje? Dla większości młodzieży to mało istotne. Ważne, że studiują. Kierunek nieważny. Uczelnia nieważna. Miasto? Im większe - tym lepsze³⁴.

²⁷ Szerszą analizę tego zagadnienia można znaleźć u D. Szymańska, E. Grzelak - Kostulska, *Małe miasta w Polsce - zmiany ludnościowe i funkcjonalne w drugiej połowie XX wieku*, [w:] *Małe miasta a rozwój lokalny i regionalny*, red. K. Heffner, Katowice 2005, s. 61-64.

²⁸ P. Rybicki, *Spoleczeństwo miejskie*, Warszawa 1972, s. 30.

²⁹ Szerzej na ten temat zob. R. B. Woźniak, *Zarys socjologii edukacji i zachowań społecznych. Ku społeczeństwu otwartej edukacji*, Szczecin 2002, s. 170.

³⁰ P. Rybicki, *Spoleczeństwo...*, s. 76.

³¹ E. Bagiński, *Małe miasto w sieci osiedleńczej kraju*, [w:] *Miasta polskie w dwusetlecie prawa o miastach*, red. E. Kaltenberg - Kwiatkowska, Warszawa 1994, s. 131.

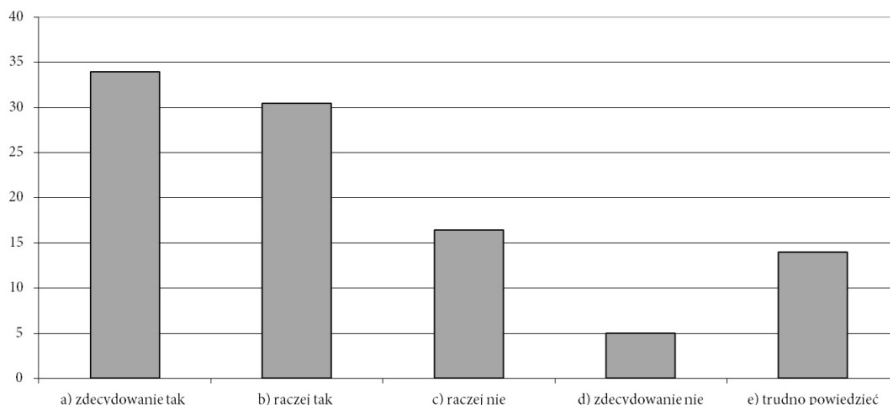
³² D. Szymańska, E. Grzelak - Kostulska, *Małe miasta...*, s. 61.

³³ Tamże.

³⁴ Uszczegółowienie tych problemów wymaga pogłębionych studiów, które autor zamierza wykonać podczas kolejnych badań.

Wielu osobom wydaje się, że studenci w liceach nieprzygotowani są do studiowania oraz decydują się uzyskać tytuł licencjata czy magistra z różnych przyczyn. Nie kierują się swoimi zainteresowaniami ani nawet zapotrzebowaniem rynku. Kierują się „dziwnym” trendem. Trend ten nakazuje studiować. Nie studiujesz - nic nie znaczysz.

Przedmiotem niniejszych badań było *wykształcenie w systemie wartości uczniów szkół ponadgimnazjalnych małego miasta*. W pytaniu 1 uczniowie zostali poproszeni o udzielenie odpowiedzi na podstawowe pytanie, które jest punktem wyjścia niniejszych badań, a które poniekąd miało zweryfikować ocenę wartości wykształcenia jednostki pochodzącej z małego miasta w porównaniu z wynikami ankiet ogólnopolskich (patrz pkt. 3).

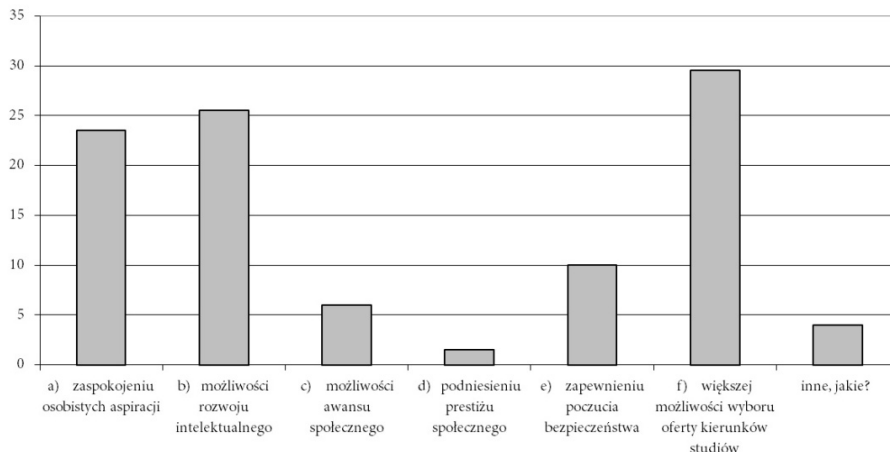

Rysunek 1. Czy, Twoim zdaniem, warto obecnie w Polsce zdobywać coraz wyższe wykształcenie?

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonej ankiety.

Jak wynika z badań, wykształcenie ważne jest dla 64% ankietowanych. Ponad połowa młodzieży jest zdania, że stanowi ono w życiu człowieka określoną wartość i dlatego też warto je zdobywać.

Pytanie 2 poszerzyło naszą wiedzę na temat tego, czemu służy osiągnięcie wykształcenia jako wartości życiowej przez ankietowanych.

Rysunek 2. Czemu służy zdobywane przez Ciebie wykształcenie?

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonej ankiety.

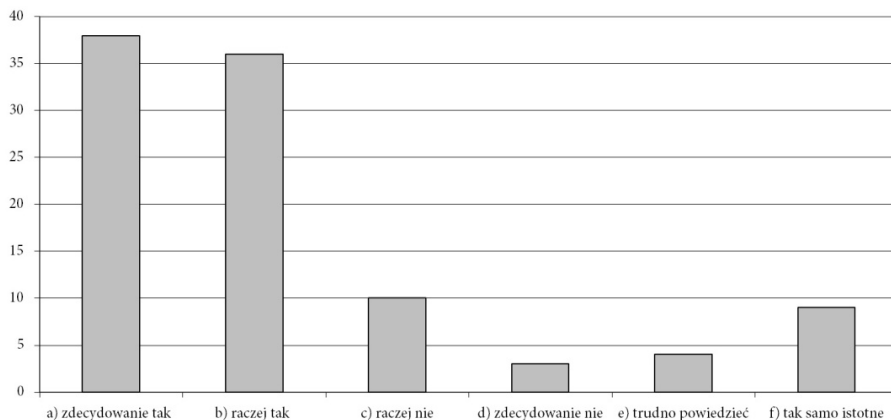
Dla 29,5% uczniów najważniejsza z możliwych odpowiedzi brzmiała, że bieżące wykształcenie umożliwia przede wszystkim większe spektrum wyboru kierunków kształcenia. Młodzież tym samym jest przekonana, że uzyskując wykształcenie ponadgimnazjalne (należy przypuszczać, że na najwyższym poziomie - dop. autora), otrzyma miejsce na wybranym przez siebie kierunku studiów. Istotnym czynnikiem według nich (25,5%) jest obecna możliwość rozwoju, jaką mają w tym typie kształcenia oraz zaspokojenie własnych aspiracji (23,5%). Jak wynika także z udzielonych odpowiedzi, respondenci w tym stadium rozwoju nie biorą pod uwagę awansu i prestiżu społecznego ani też poczucia bezpieczeństwa, które może dawać wykształcenie.

Wprowadzona w latach dziewięćdziesiątych XX w. reforma systemu oświaty w Polsce podzieliła edukację na 4 etapy³⁵. Zgodnie z jej przesłanką szkoła powinna poświęcić dużo uwagi efektywności kształcenia, które zgodne jest z priorytetami Strategii Lizbońskiej. W procesie kształcenia ogólnego m. in. na III i IV etapie edukacyjnym (gimnazjum i szkoła ponadgimnazjalna) kształtuje ona u uczniów postawy, takie jak: uczciwość, wiarygodność, odpowiedzialność, wytrwałość, poczucie własnej wartości, szacunek dla innych ludzi, ciekawość poznawcza, kreatywność, przedsiębiorczość, kultura osobista, gotowość do uczestnictwa w kulturze, podejmowania inicjatyw oraz do pracy zespołowej, które sprzyjają dalszemu rozwojowi indywidualnemu i społecznemu³⁶.

Pytanie 3 zatem miało pokazać, czy wraz z dojrzewaniem i ostatnim IV etapem edukacyjnym, bezpośrednim przed wyborem dalszego poziomu kształcenia, wartość wykształcenia odgrywa coraz większą rolę u uczniów szkół ponadgimnazjalnych.

³⁵ Zob. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (rozporządzenie zostało opublikowane w Dzienniku Ustaw z dnia 15 stycznia 2009 r. Nr 4, poz. 17).

³⁶ Zob. Tamże, Załącznik nr 4, s. 2-3.

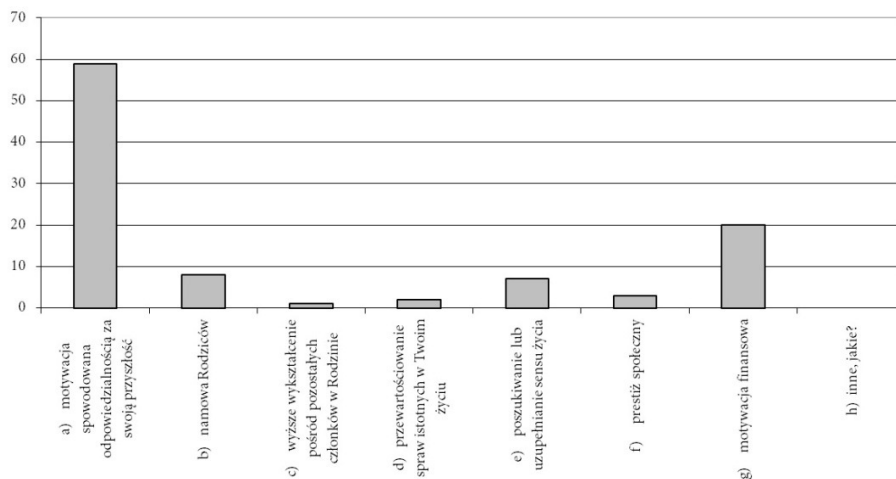

Rysunek 3. Czy wykształcenie ma obecnie dla Ciebie większe znaczenie niż przed laty?

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonej ankiety.

74% ankietowanej młodzieży jest przekonana o znaczeniu wykształcenia w ich życiu, choć jak pamiętamy, udzielając odpowiedzi na pytanie 1, tylko 64% ankietowanych było przekonanych, iż w Polsce warto zdobywać coraz wyższe wykształcenie.

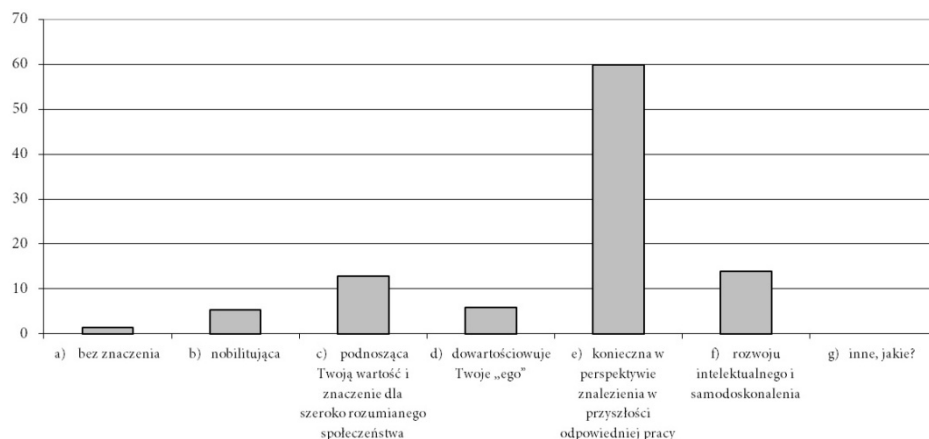
Zatem pytanie 4 wpisuje się niejako w dyskurs: co wpływa na znaczenie wykształcenia?

Rysunek 4. Co wpływa według Ciebie na znaczenie wykształcenia?

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonej ankiety

Respondenci są przekonani (59%), iż najbardziej na znaczenie wykształcenia wpływa motywacja spowodowana odpowiedzialnością za swoją przyszłość, zaś w drugiej kolejności (20% respondentów) motywacja finansowa. Namowa rodziców na zdobywanie wykształcenia (8%) oraz poszukiwanie lub uzupełnianie sensu życia przez osiągnięcie wykształcenia (7%) to jedne z ostatnich motywów w tym względzie.

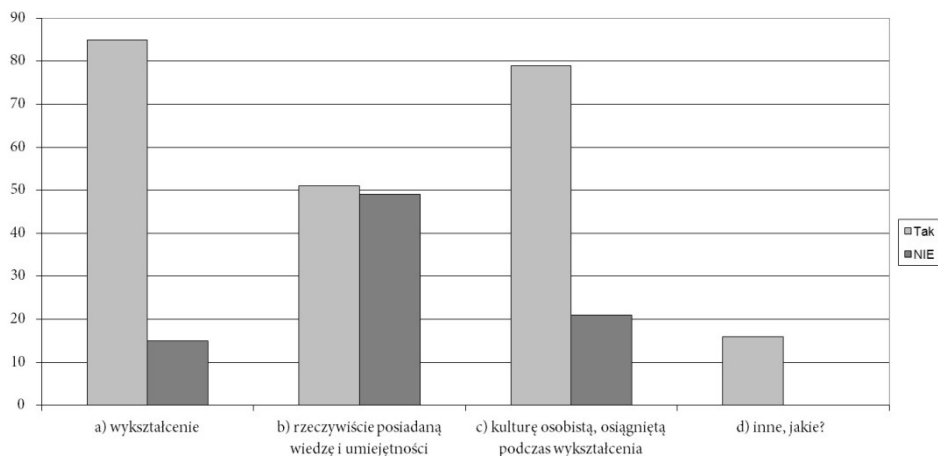

Rys. 5. Jaka jest dla Ciebie perspektywa uzyskania wyższego wykształcenia?

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonej ankiety.

To pytanie usystematyzowało wiedzę na temat motywacji uzyskania wyższego wykształcenia w środowisku małego miasta przez młodzież ponadgimnazjalną. Według ponad połowy respondentów (60%) posiadanie wyższego wykształcenia jest konieczne w perspektywie znalezienia w przyszłości odpowiedniej pracy. Niemal co siódmy ankietowany (14%) uważa wykształcenie za potrzebne dla rozwoju intelektualnego i samodoskonalenia, zaś co ósmy ankietowany (13%) sądzi, iż wykształcenie podnosi wartość i znaczenie danej osoby w społeczeństwie. Zadawalający może być również wynik, że tylko 1,5% respondentów jest zdania, iż uzyskanie wykształcenia jest dla nich bez znaczenia.

Pytanie 6 pozwoliło zweryfikować spojrzenie na wartość jaką nadaje wykształceniu społeczeństwo w opinii respondentów.

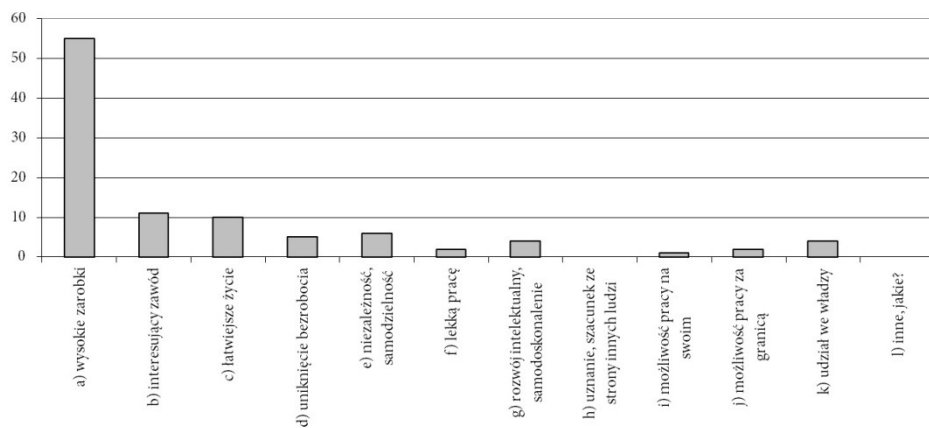

Rysunek 6. Czy według Ciebie społeczeństwo ocenia wartość człowieka ze względu na?

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonej ankiety

85% młodzieży jest przekonana, że społeczeństwo dokonuje oceny wartości jednostki ze względu na wykształcenie. W drugiej kolejności (79%) bierze w tej ocenie pod uwagę kulturę osobistą człowieka, która została osiągnięta podczas jego wykształcenia, na trzecim miejscu (51%) klasyfikuje się dopiero faktycznie posiadany stan wiedzy i umiejętności.

Kolejne 7 pytanie pozwoliło nam poznać motywy dążenia do zdobycia wykształcenia.

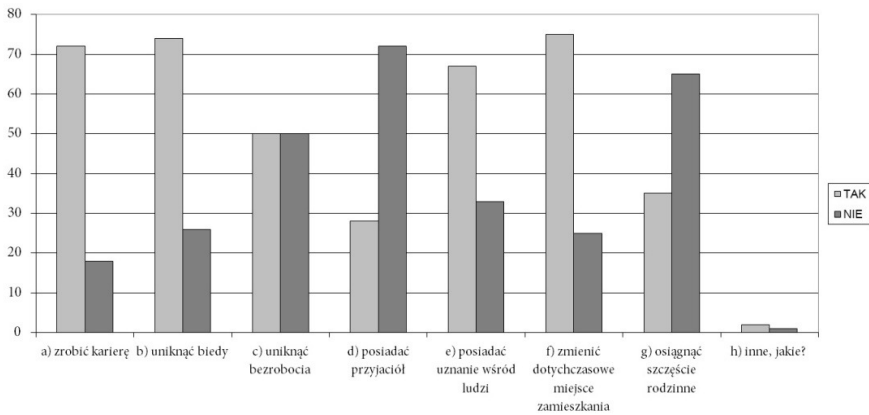

Rysunek 7. Jak sądzisz, czy ludzie dążą do zdobycia wykształcenia liczą na:

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonej ankiety

W małym mieście, gdzie warunki i jakość życia jest niższa niż w dużych aglomeracjach, jak to wynika z przeprowadzonych badań w roku 2007 przez J. Czapińskiego i T. Pankę³⁷, respondenci uważają, że chęć uzyskania wysokich zarobków (55%) jest powodem osiągnięcia przez ludzi wykształcenia. Dopiero na drugim miejscu (11%) wskazują interesujący zawód, a na trzecim (10%) łatwiejsze życie. Młodzież jest także przekonana, że wyższe wykształcenie nie nadaje lepszego statusu społecznego.

Ostatnie pytanie pozwoliło na kolejną weryfikację wartości wykształcenia.

Rysunek 8. Czy ludziom wykształconym w porównaniu z ludźmi niewykształconymi jest łatwiej?

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonej ankiety

Aż 75% respondentów pochodzących z małego miasta uważa, że wykształcenie pozwala zmienić dotychczasowe miejsce zamieszkania. 74% ankietowanych jest zdania, że w porównaniu z ludźmi niewykształconymi ukończenie studiów umożliwia uniknięcia biedy oraz (72%) daje możliwość zrobienia kariery. Taki tok rozumowania młodzieży ze szkół ponadgimnazjalnych oznacza pośredniczącą rolę wykształcenia w procesach ruchliwości społecznej, jak podkreśla H. Domański oraz B. W. Mach i D. Przybysz, zdolność wykształcenia osłabia siły związku między pochodzeniem społecznym a zajmowaną pozycją³⁸.

³⁷ *Rozwój miast w Polsce*. Raport wprowadzający Ministerstwa Rozwoju Regionalnego. Opracowany na potrzeby przygotowania przeglądu OECD krajowej polityki miejskiej w Polsce, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2010, s. 71-72 (publikacja dostępna na stronie http://www.mrr.gov.pl/rozwoj_regionalny/Polityka_regionalna/rozwoj_miast/rozwoj_miast_w_Polsce/Documents/OECD_raportp_df.pdf, dostęp 26.08.2013r.).

³⁸ H. Domański, B.W. Mach, D. Przybysz, *Pochodzenie społeczne - wykształcenie - zawód: ruchliwość społeczna w Polsce w latach 1982 - 2006*, [w:] *Zmiany stratyfikacji społecznej w Polsce*, red. H. Domański, Warszawa 2008, s. 130.

7. Zakończenie

Przeprowadzone badania dały podstawę do monitorowania przekształceń stratyfikacji społecznej pod kątem stwierdzenia, na ile transformacja systemu społecznego znajduje odzwierciedlenie³⁹ w wykształceniu, w systemie wartości uczniów szkół ponadgimnazjalnych małego miasta. Niniejsze badania dostarczyły nam również możliwość dookreślenia paradygmatu badań⁴⁰ R. Boudona nad przemianami nierówności edukacyjnych⁴¹. Wykazały one nie tylko dużą zbieżność w wynikach z ogólnopolskimi, ale także potwierdziły pogłębioną refleksję na temat motywacji u uczniów szkół ponadgimnazjalnych w wyborze wykształcenia. Są one również podstawą do monitorowania przekształceń stratyfikacji społecznej: na ile transformacja systemu społecznego wpływa na znaczenie wykształcenia w systemie wartości uczniów szkół ponadgimnazjalnych małego miasta. Według opracowań GUS w roku akademickim 2010/2011 współczynnik skolaryzacji netto wynosił 53,8% dla młodzieży studiującej w wieku 19 - 24 lat.

Polska po roku 1989 stała się krajem intensywnie kształcącej się ludności. W ostatnich latach XX i pierwszych latach XXI w. przez sektor edukacji przeszła fala wyżu demograficznego. Od lat dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia czynnik skolaryzacji wzrósł prawie czterokrotnie⁴². Nierówności w dostępie do wykształcenia zmalały. Na przełomie XX i XXI wieku oferta wykształcenia wyższego znacznie się poszerzyła dzięki rozwojowi szkół niepublicznych. Powstała zatem nowa płaszczyzna generowania nierówności edukacyjnych poprzez ponoszone opłaty na edukację przez rodziców i uczniów⁴³.

Wartość wykształcenia wzrosła pomimo tego, iż powszechna konsumpcja wyższego wykształcenia nie przełożyła się w praktyce na karierę zawodową wielu absolwentów wyższych uczelni. Rynek wydaje się być nasycony osobami z wyższym wykształceniem, dlatego też wartość dyplomu spada, a jednocześnie jego posiadanie jest niezbędne do rozpoczęcia kariery zawodowej⁴⁴.

³⁹ H. Domański, *Wstęp...*, dz. cyt. s., 8.

⁴⁰ Paradygmat R. Boudona charakteryzowało przekonanie o tym, że w miarę upowszechniania oświaty niejako w naturalny sposób dokonuje się wyrównanie szans w dostępie do wykształcenia wśród młodzieży pochodzącej z różnych klas społecznych. Zob. szerzej R. Boudon, *Education, Opportunity and Social Inequality*, New York 1974, s. 48-53.

⁴¹ Z. Sawiński, *Zmiany systemowe a nierówności w dostępie do wykształcenia*, [w:] *Zmiany stratyfikacji społecznej w Polsce*, red. H. Domański, Warszawa 2008, s.13.

⁴² Więcej na ten temat zob. E. Świerzbowska-Kowalik, *Wykształcenie środowisk rodzinnych i miejsce zamieszkania jako wyznaczniki szans na podjęcie studiów*, „Nauka i Szkolnictwo Wyższe” 2/16 (2000).

⁴³ Z. Sawiński, *Zmiany...*, s. 32-33.

⁴⁴ Raport Kancelarii Prezesa Rady Ministrów, *Młodzi 2011*, red. M. Boni, Warszawa 2011, s. 90.

Bibliografia

- Baczko-Dombi A., Żółtak T., *Edukacja*, [w:] *Współczesne społeczeństwo polskie*, red. A. Giza i M. Sikorska, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2012.
- Bagiński E., *Małe miasto w sieci osiedleńczej kraju*, [w:] *Miasta polskie w dwusetlecie prawa o miastach*, E. Kaltenberg - Kwiatkowska (red.), PTS, Warszawa 1994.
- Berger P. L. i Luckmann T., *Społeczne tworzenie rzeczywistości*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2010.
- Boudon R., *Education, Opportunity and Social Inequality*, Wiley-Interscience, New York 1974.
- Dolata R., *Czy zróżnicowanie genetyczne ludzi jest przyczyną powstawania nierówności edukacyjnych?* (publikacja dostępna na stronie www.romandolata.pl/uploads/TPW_blok_I.doc, dostęp 17.08.2013).
- Domański H., *Wstęp*, [w:] *Zmiany stratyfikacji społecznej w Polsce*, H. Domański (red.), Wyd. IFiS PAN, Warszawa 2008.
- Domański H., Mach B.W., Przybysz D., *Pochodzenie społeczne - wykształcenie - zawód: ruchliwość społeczna w Polsce w latach 1982 - 2006*, [w:] *Zmiany stratyfikacji społecznej w Polsce*, H. Domański (red.), Wyd. IFiS PAN, Warszawa 2008.
- Filipiak M., *Mechanizmy wpływu kultury na życie społeczne*, [w:] *Wprowadzenie do socjologii kultury*, M. Filipiak (red.), Wyd. UMCS, Lublin 2009.
- Graaf de P. M. i Luijlcx R., *Trends in status attainment in The Netherland from ascription to achievement 1994* (publikacja dostępna na stronie <https://pure.uvt.nl/portal/files/1412216/TRENDSIN.PDF>, dostęp 8.11.2015).
- GUS, *Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2009/2010*, Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2010.
- GUS, *Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2011/2012*, Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2012.
- Joubert D., *Dwadzieścia pięć pojęć wartości*, [w:] *Socjologia. Lektury*, P. Sztompka i M. Kucia (red.), Wyd. Znak, Kraków 2009.
- Komunikat CBOS, *Co jest ważne, co można, a czego nie wolno - normy i wartości w życiu Polaków*, luty 2010.
- Komunikat CBOS, *Wartości i normy w życiu Polaków*, sierpień 2005.
- Komunikat CBOS, *Wartości życiowe*, czerwiec 2004.
- Parsons T., *The Social System*, Glencoe: Free Press 1951 (publikacja dostępna na stronie www.archive.org/stream/socialsystem, dostęp 17.08.2013).
- Raport Kancelarii Prezesa Rady Ministrów, *Młodzi 2011*, M. Boni (red.), Warszawa 2011.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (rozporządzenie zostało opublikowane w Dzienniku Ustaw z dnia 15 stycznia 2009 r. Nr 4, poz. 17).

- Rozwój miast w Polsce. Raport wprowadzający Ministerstwa Rozwoju Regionalnego. Opracowany na potrzeby przygotowania przeglądu OECD krajowej polityki miejskiej w Polsce*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2010 (publikacja dostępna na stronie http://www.mrr.gov.pl/rozwoj_regionalny/Polityka_regionalna/rozwoj_miast/rozwoj_miast_w_Polsce/Documents/OECD_raportpdf.pdf, dostęp 26.08.2013 r.).
- Rybicki P., *Spółeczeństwo miejskie*, Wyd. PWN, Warszawa 1972.
- Sawiński Z., *Zmiany systemowe a nierówności w dostępie do wykształcenia*, [w:] *Zmiany stratyfikacji społecznej w Polsce*, H. Domański (red.), Wyd. IFiS PAN, Warszawa 2008.
- Szacka B., *Wprowadzenie do socjologii*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2003.
- Szczepański J., *Elementarne pojęcia socjologii*, Wyd. PWN, Warszawa 1972.
- Sztompka P., *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, ZNAK, Kraków 2012.
- Szymańska D., Grzelak - Kostulska E., *Małe miasta w Polsce - zmiany ludnościowe i funkcjonalne w drugiej połowie XX wieku*, [w:] *Małe miasta a rozwój lokalny i regionalny*, K. Heffner (red.), Wydawnictwo Uczelniane Akademii Ekonomicznej, Katowice 2005.
- Szymański M. J., *Socjologia edukacji. Zarys problematyki*, Ipmuls, Kraków 2013.
- Świerzbowska-Kowalik E., *Wykształcenie środowisk rodzinnych i miejsce zamieszkania jako wyznaczniki szans na podjęcie studiów*, „Nauka i Szkolnictwo Wyższe” 2/16/2000.
- Touraine A., *O socjologii*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2010.
- Woś M., *Postawy polskiej młodzieży akademickiej w konfrontacji ze zmieniającą się płaszczyzną społeczno - polityczną współczesnej Europy*, „Seminare” 23/2006.
- Woźniak R. B., *Zarys socjologii edukacji i zachowań społecznych. Ku społeczeństwu otwartej edukacji*, KAdruk s.c., Szczecin 2002.
- Znaniński F., *Metoda socjologii*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2008.

Marek Woś

Wykształcenie w systemie wartości uczniów szkół ponadgimnazjalnych małego miasta

Edukacja, która należy do istotnych dziedzin życia społecznego, dokonuje się w społeczeństwie w kontekście instytucjonalnym i zaspakaja aktualne potrzeby związane z przygotowaniem ludzi, m.in. do działalności zawodowej i kształtowania losów osobistych. Społeczeństwo w Polsce chętnie inwestuje w wykształcenie.

Jedną z cech wyróżniających człowieka i całe społeczeństwa od biosfery jest stan świadomości z wartościami, odczuwalnymi i uznawanymi. To one stają się podstawą ładu społecznego i kultury danego społeczeństwa. Edukacja ma służyć ich promowaniu i nakłanianiu jednostek do internalizowania wartości, ze względu na ludzką czynność.

Słowa kluczowe: socjologia edukacji, wykształcenie, społeczeństwo

Education in the system of values of students from upper-secondary schools of small city

Education that is one of the most essential fields of social life is performed in the society in institutional context and satisfies current needs connected with preparation of people, among others, to career and personal life. The society in Poland eagerly invests in education.

One of the features that characterises a human being and the societies from the biosphere is the state of consciousness with the values, perceptible and acclaimed. Those values become the basis of social order and culture of one society. The purpose of education is to promote and convince individuals to internalize values when it comes to people's action.

Keywords: sociology of education, education, society

Translated by Marek Woś